

Informatie als wapen in tijden van digitale transformatie

Aan: De Eerste Kamer der Staten-Generaal

De vaste commissie voor Digitalisering (DIGI), Binnenlandse Zaken (BIZA), Justitie en Veiligheid (J&V) en Buitenlandse Zaken, Defensie en Ontwikkelingshulp (BDO)

Betreft: Position Paper deskundigenbijeenkomst over de weerbaarheid van de democratische rechtsstaat in tijden van digitale transformatie (26 Mei 2025)

Van: Marije Arentze, Adviseur Veiligheid bij TwynstraGudde

Geachte leden,

Ik ben vereerd om met u mijn inzichten te delen over desinformatie, buitenlandse inmenging en de weerbaarheid van de democratie in tijden van digitale transformatie. Hieronder zal ik eerst enkele belangrijke definities toelichten, daarna kort het probleem schetsen, ingaan op de invloed van Russische inmenging, en tot slot enkele oplossingsrichtingen schetsen.

Introductie en definities

Gezien de grote begripsverwarring die er bestaat rond de begrippen desinformatie, misinformatie en nepnieuws, is het belangrijk om te beginnen met heldere definities. **Misinformatie** is onjuiste of misleidende informatie, *ongeacht* de intentie van de maker of verspreider. Het kan hierbij gaan om onware informatie verpakt als nieuws ("**nepnieuws**"), maar ook om subtielere vormen van misleiding, zoals het exploiteren van cognitieve biases, het overdreven inspelen op emoties, of het kunstmatig vergroten van populariteit op sociale media. **Desinformatie** is onjuiste of misleidende informatie die gemaakt is met de intentie om te misleiden of schade aan te richten, zoals in het geval van informatieoorlogsvoering en beïnvloedingscampagnes.¹ Desinformatie is dus een subcategorie van misinformatie.

Vaak is het onmogelijk om te onderscheiden wanneer er sprake is van desinformatie en wanneer van een authentieke bijdrage aan het debat. Dit wordt nog verder bemoeilijkt doordat statelijke actoren die desinformatie verspreiden bewust en geraffineerd hun sporen proberen uit te wissen. Echter, zoals ik verderop zal beargumenteren, mag dat geen reden zijn om niet te handelen.

Probleemschets

Hoe misinformatie werkt valt goed te begrijpen aan de hand van de analogie van een virus. Net als een virus heeft misinformatie een *host body* nodig; misinformatie kan alleen floreren als mensen het opnemen en verspreiden. Misinformatie kan het brein "infecteren": het maakt gebruik van bestaande kwetsbaarheden, zoals onze cognitieve biases, emotionele triggers of gebrek aan kritisch denkvermogen, om subtiel onze houding of ons gedrag te beïnvloeden. Het kan zich snel verspreiden en ook "muteren": het past zich aan de gegeven sociale of politieke context aan om maximaal effect te hebben. Om in deze metafoor te blijven: maatregelen tegen misinformatie werken als vaccins, en groepsimmuniteit is mogelijk. Uit onderzoek blijkt

¹ Het nieuwste framework is FIMI (Foreign Information Manipulation and Interference). Zie ook de recente rapporten van EEAS: [Information Integrity and Countering Foreign Information Manipulation & Interference \(FIMI\)](#) | EEAS

dat de verspreiding van misinformatie afneemt zodra een groot genoeg deel van de populatie psychologische weerstand heeft opgebouwd.²

Misinformatie is zelden de oorzaak van maatschappelijke problemen, maar vooral heel goed in het exploiteren van bestaande kwetsbaarheden. Polariserende onderwerpen in het maatschappelijke debat fungeren voor kwaadwillende partijen als vruchtbare voedingsbodem om sociale cohesie en vertrouwen in instituties te ondermijnen. Desinformatie is vaak heel lui: soms is het creëren van een *overload* aan informatie ("**infodemie**") al genoeg om nieuwsgebruikers apathisch te maken.

Soms wordt beweerd dat we het niet te veel over misinformatie moeten hebben, omdat dat het probleem alleen maar groter maakt.³ Dat is een misvatting: zelfs wanneer slechts een klein deel van de bevolking eraan wordt blootgesteld, kunnen de gevolgen van misinformatie groot zijn, bijvoorbeeld omdat zulke misinformatie zich concentreert in (online) politieke subgroepen die invloedrijk of juist kwetsbaar zijn en bovengemiddeld actief zijn in het verspreiden ervan. Misinformatie heeft in de VS bijvoorbeeld geleid tot de Capitoolbestorming. Bovendien heeft misinformatie aantoonbaar causale invloed op gedrag en overtuigingen. Wetenschappelijk onderzoek heeft verbanden aangetoond tussen misinformatie en onder meer de dalende vaccinatiegraad, haatmisdrijven, ondermijning van klimaatbeleid en politieke onrust.⁴

Statelijke actoren: Ruslands oorlog in Oekraïne als case study

Hoe gebruikt Rusland informatie als wapen in de oorlog tegen Oekraïne? Informatieoorlogsvoering draait in het digitale tijdperk om het beïnvloeden van onze aandacht, onze perceptie en ons collectieve geheugen van conflicten.⁵ Door een voortdurende stroom van misleidende en tegenstrijdige informatie – zoals de suggestie dat de NAVO de agressor is of dat Oekraïne "gedenazificeerd" moet worden – probeert het Kremlin de publieke opinie in het Westen te manipuleren en zo invloed uit te oefenen op het verloop van de oorlog. Deze strategie richt zich onder meer op het zaaien van twijfel over hoe de oorlog is begonnen, hoe deze verloopt en of het wel "onze" oorlog is. Deze aanpak, bekend als "flooding the zone", is bijzonder effectief in een tijd van informatie-overload en afnemende aandachtsspannes. Terwijl de oorlog in Oekraïne voortduurt, rekent het Kremlin op toenemende "Oekraïne-moeheid" in Westerse samenlevingen.⁶ Dit kan directe gevolgen hebben voor onze nationale veiligheid, omdat het publieke debat over militaire steun aan Oekraïne en de opvang van Oekraïense vluchtelingen hierdoor onder druk komt te staan.⁷

Oplossingsrichtingen

Onderken het probleem en bescherm de wetenschap

Zoals hierboven uiteengezet, blijft het van essentieel belang om het vraagstuk van mis- en desinformatie serieus te nemen en zorgvuldig te blijven onderzoeken. Het onderzoeksveld staat in de kinderschoenen,

² Van der Linden, Sander. *Foolproof: Why misinformation infects our minds and how to build immunity*. WW Norton & Company, 2023.

³ Zie voor zo'n bewering bijvoorbeeld: [Waarom we het minder over desinformatie moeten hebben - De Correspondent](#)

⁴ Ecker, U. K. H., Tay, L. Q., Roozenbeek, J., van der Linden, S., Cook, J., Oreskes, N., & Lewandowsky, S. (2024). Why misinformation must not be ignored. *American Psychologist*. Advance online publication. <https://dx.doi.org/10.1037/amp0001448>

⁵ Ford, Matthew, and Andrew Hoskins. *Radical war: Data, attention and control in the twenty-first century*. Oxford University Press, 2022.

⁶ Zie [Opinion | The Real Goal of Kremlin Disinformation Isn't What You Think - POLITICO](#)

⁷ Zie ook: Mariëlle Wijermars, Studium Generale Utrecht, "[Hoe beïnvloedt desinformatie het verloop van conflicten?](#)" (2023)

terwijl de technologische ontwikkelingen zich in hoog tempo voltrekken. Dit onderstreept het belang van voortdurende monitoring en het systematisch evalueren van nieuwe interventiestrategieën.

Tegelijkertijd is het zorgwekkend dat wetenschappers die zich bezighouden met desinformatieonderzoek steeds vaker doelwit worden van gerichte bedreigingen en lastercampagnes. Deze ontwikkeling vormt een bedreiging voor de academische vrijheid en de kwaliteit van het publieke debat.⁸

Sinds de herverkiezing van president Trump staat de kwaliteit en continuïteit van wetenschappelijk onderzoek naar desinformatie in de Verenigde Staten onder aanzienlijke druk. Deze ontwikkeling heeft niet alleen gevolgen voor de Amerikaanse academische wereld, maar veroorzaakt ook een zogenaamd *chilling effect* op wetenschappers in ons deel van de wereld. Dit onderstreept de dringende noodzaak om wetenschappelijk onderzoek naar des- en misinformatie structureel te financieren en onderzoekers actief te beschermen tegen intimidatie en ondermijning. Alleen zo kan de onafhankelijkheid van de wetenschap worden gewaarborgd en kan kennisontwikkeling op dit maatschappelijk cruciale terrein voortgezet worden.⁹

Zet breed in op weerbaarheid

In de afgelopen jaren zijn uiteenlopende interventies ontwikkeld, die grofweg kunnen worden onderverdeeld in systeemgerichte maatregelen—zoals het reguleren van grote technologiebedrijven en het tegengaan van maatschappelijke polarisatie—en interventies op individueel niveau, waaronder factchecking en het bevorderen van mediawijsheid.¹⁰ De kernboodschap luidt: elke aanpak draagt in zekere mate bij, dus zet breed in. Investeer in hoogwaardige mediawijsheid, zowel binnen het onderwijs als onder professionals. Tegelijkertijd is internationale samenwerking essentieel om technologische platformen te reguleren en de invloed van verslavende algoritmes te beperken.

Stel normen en kaders vast

Het is de verantwoordelijkheid van de overheid om het publieke debat te beschermen tegen buitenlandse beïnvloeding. Tegelijkertijd is het niet aan de overheid om burgers voor te schrijven wat zij wel of niet zouden moeten geloven. De overheid dient daarom te zoeken naar manieren om duidelijke kaders en grenzen te stellen, zonder zich inhoudelijk te mengen in het debat of bepaalde opvattingen als ongewenst te bestempelen. Slechts in uitzonderlijke gevallen, waarin censuur gerechtvaardigd is—zoals bij oorlogspropaganda—kan hiervan worden afgeweken. Een voorbeeld hiervan is het besluit van de Europese Commissie in 2022 om de zenders Sputnik en RT te blokkeren.

De overheid kan bovendien een actieve rol spelen in het waarborgen van de kwaliteit van het publieke debat. Dit kan onder meer door het tegengaan van niet-authentieke bijdragen, zoals die afkomstig van botnetwerken, het beperken van de invloed van verslavende algoritmes, en het in kaart brengen van de economische structuren achter desinformatie in Nederland.

Versterk de journalistiek

De wereldwijde aanval op de journalistiek, met name in Oekraïne en Gaza, past in een patroon. In een

⁸ Zie: [Misinformation poses a bigger threat to democracy than you might think](#)

⁹ Zie: [Fantasy Becomes Reality as Trump Takes Revenge on Disinformation Researchers | TechPolicy.Press](#)

¹⁰ Roozenbeek, Jon, Eileen Culloty, and Jane Suiter. "Countering misinformation." *European Psychologist* (2023).

informatie-ecosysteem dat ontworpen is om ons onze aandacht voor internationale conflicten te doen verliezen, vormen journalisten een verdedigingslinie tegen onze onverschilligheid. De journalistiek kan agenderen, macht ter verantwoording roepen, stemmen een platform geven en empathie opwekken. In 2024 verdubbelde het aantal moorden op journalisten ten opzichte van 2023, en daarmee is 2024 verreweg het dodelijkste jaar ooit voor de journalistiek.¹¹ Zonder uitgebreide en genuanceerde berichtgeving uit conflictgebieden kunnen wij hier in Nederland geen geïnformeerde beslissingen nemen over onze eigen veiligheid. Inspanningen om in internationale coalities de moord op journalisten hard te veroordelen en om de journalistiek, met name (oorlogs)correspondentschap, te versterken zijn onmisbaar. Dit geldt ook voor binnenlandse journalistiek: zorg voor goede financiering zodat de journalistiek niet afhankelijk is van advertentie-inkomsten (en daarmee van Big Tech), en breek desnoods het monopolie van grote mediaconcerns.

Hoogachtend,
Marije Arentze

¹¹ Zie: [2024 is deadliest year for journalists in CPJ history; almost 70% killed by Israel - Committee to Protect Journalists](#)